



**Høgskulen
på Vestlandet**

BACHELOROPPGAVE

**Betydning av anerkjennelse for
deltakelse på like vilkår**

**Significance of Recognition for
Participation on Equal Terms**

Bachelor i sosialt arbeid

BSV5-300

**Avdeling for samfunnsfag/Institutt for barnevern, sosialt arbeid og
vernepleie**

26.05.2017

8160 ord

KANDIDATNUMMER 131

Nargis Wolasmal

Veileder: Olav Mjaatvedt

Innholdsliste

1.0 Innledning.....	s.3
1.1 Begrepsforklaring.....	s.4
1.2 Forforståelse.....	s.4
1.3 Oppgavens oppbygning.....	s.5
2.0 Litteraturstudie som metode.....	s.6
2.1 Valg av litteratur.....	s.7
2.2 Avgrensning og målgruppe.....	s.8
2.3 Sosialfaglig relevans.....	s.8
3.0 Bakgrunnsinformasjon – det globale verdensbildet.....	s.9
Teori og drøfting	
4.0 Muslimer som samfunnsproblem.....	s.11
4.1 De ulikestilte andre.....	s.12
4.2 De undertryktes stigma.....	s.13
4.3 Sosial kontroll i det kollektivistiske systemet.....	s.15
4.4 De normale.....	s.16
4.5 Annerkjennelse – et menneskelig behov.....	s.18
4.6 Brukermedvirkning vs kultursensitivitet.....	s.19
4.7 Lik rett til deltakelse.....	s.22
4.8 Konklusjon.....	s.23
4.9 Litteraturliste.....	s.25

This paper is an attempt to describe the circumstances under which Muslim women are living in Norwegian society. It is not a detailed study of their everyday life, but a look at existing conditions for participation as dignified members of the society. The study examines the attitudes that are prevailing and the scrutiny that these women are subjected to in the public sphere. An account of how these women are depicted in the media, pictorial as well as literary, has been given. The issues concerning Muslim women are a matter of public interest and constantly viewed as social problems both on an individual level and governmental level. The paper reveals to some extent the causes of this interest. Exploring the stigma affixed to the appearance of Muslim women and how hijab is represented as a symbol of oppression, the paper analysis the status quo from a feminist perspective. Furthermore, the paper gives an account of the significance of recognition as grounds for participation on equal terms.

Nøkkelord: deltagelse, kvinner, gruppeidentitetsmodell, anerkjennelse, muslimer

1.0 Innledning

I de siste årtier har det vært en voksende offentlig debatt i vestlige samfunn om integrering og frigjøring av muslimske kvinner. En moderne og frigjort "oss" fortsetter å være i motsetning til stereotype bilder av en tilbakevendende og patriarkalsk muslimsk "dem". Vestlige kvinner er angivelig fri og uavhengige, aktive i den offentlige sfæren, seksuelt frigjorte og sjelden utsatt for noen form for vold. Muslimske kvinner oppfattes som underdanige, seksuelt undertrykt, isolerte, ikke aktive i den offentlige sfæren, og utsatt for all form for vold og undertrykkelse i sine lokalsamfunn. Stereotypen "den undertrykte muslimske kvinnen" frarøver kvinner med muslimsk bakgrunn ikke bare deres individualitet, men plasserer de også i en posisjon som utenforstående til samfunnet de lever i. Dette resonerer godt med den sosial konstruksjonistiske definisjonen av sosiale fenomener: «Sosiale fenomener eksisterer ikke som naturlige begivenheter eller objekter i verden, men oppstår gjennom sosial aktivitet. Det finnes ingen virkelighet utenfor språket» (Halvorsen, 2009: 63). Sosial konstruksjonisme er en subjektivistisk tilnærming til forståelse av sosiale problemer og har mye til felles med stemplingsperspektivet som legger vekt på prosess. Stemplingsperspektivet er opptatt av hvordan folk definerer en situasjon, personer, eller begivenheter som problematiske. Undringen er konsentrert rundt subjektive forståelser av situasjonen hos de som er blitt

definert som avvikende og de som står for den defineringen (Halvorsen, 2009).

Oppmerksomheten rettes mot de *prosessene* hvorved folk betrakter noe som et sosialt problem. «Det er ikke problemene, men problemdefinisjonen som fører til at myndighetene oppfatter noe som et sosialt problem som det må gripes inn overfor» (Halvorsen, 2009, 64).

Denne oppgaven skal gi en beskrivelse av omgivelsene rundt muslimske kvinner. Oppgaven skisserer de spesifikke sosiale problemene som relateres til denne gruppen og samfunnets fokus på dette. Hvordan muslimske kvinner blir betraktet og fremstilt i offentligheten og dets relevans for deltakelse i samfunnet vil bli undersøkt i lys av teorier og eksempler. Oppgaven har som mål å analysere de underliggende mekanismene som gjør deltakelse på like vilkår mulig for kvinner med muslimsk bakgrunn utfra ulike perspektiver. Teoriene som belyser problemstillingen er anerkjennelsesteorien, stigma og feminisme.

1.1 Begrepsforklaring

Hegemoni blir generelt forstått som dominans som en gruppe (eller en stat) har over andre grupper (eller stater). Å ha hegemoni dreier seg om å påvirke kulturelle perspektiv og oppfatninger. Dette er en annen mer finurlig måte å bruke makt på og få oppslutning om noe, enn ved for eksempel direkte voldsbruk (Otledal, 2013 s.206).

Anerkjennelse forstås jeg som en likeverdig relasjon der man bestreber seg på å forstå den andres perspektiv. Man bekrefter den andres oppfatning av virkeligheten som gyldig og har en åpenhet for de sider ved den andres forståelse som er særlig avvikende fra ens egen.

Kategori kan forstås som samlebetegnelse som brukes på eller om noen med et eller flere karakteristika.

Stereotypi kommer fra gresk og betyr opprinnelig «fast form», det vil si noe som er stivnet i sin form og ikke kan endres. Stereotypier er egenskaper som tillegges samtlige medlemmer i kategorien uten individuell vurdering.

1.2 Forforståelse og problemstilling

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse narrative om muslimske kvinner i Norge og hvordan de blir oppfattet og sett. Utgangspunktet for valg av tema er blant annet min egen bakgrunn som

muslim og innvandrere som kom til Norge i en ung alder. Gjennom oppveksten har jeg kjent på utfordringene tilknyttet til min identitet som hijabbærende kvinne. Det at mitt utseende og plagget jeg bærer på hodet, symboliserer *undertrykkelse* for mange i det norske samfunnet, har for meg vært en vesentlig faktor i utviklingen av en moden selvinnsikt. Det har også preget identiteten hele livet; på skolen, på arbeidsplassen, på skisenteret, når jeg løper Marathon, som mor, osv. Mitt inntrykk er at dette er en realitet for mange kvinner i samme situasjon.

Det bør nevnes at jeg har prøvd å unngå dette som tema for en bacheloroppgave fordi det kan bli for personlig å skrive om. Samtidig er det vesentlig for meg å finne ut hva som skal til for at kvinner i lignende situasjon skal leve et verdig liv som bevarer deres fysiske og psykiske integritet. Jeg ønsker å bidra til gjensidighet og forståelse mellom kvinner med muslimsk bakgrunn og majoritetssamfunnet. Formålet med teksten er å synliggjøre de negative fremstillingene som ligger til grunn for stigmatiserende holdninger og som kan føre til uheldige konsekvenser for deltakelse i samfunnet. Det er også vesentlig å gi leseren nye briller å se muslimske kvinner med.

Med dette som bakteppe, har jeg landet på følgende problemstilling:

Holdninger til muslimske kvinner i det norske samfunnet – hvilken betydning har anerkjennelse når det gjelder deltakelse?

1.3 Oppgavens oppbygging

Oppgaven blir strukturert på følgende måte; Innledningsvis i del en viser jeg til min forforståelse av kommende tekst med refleksjoner over problemstillingen.

Metode og litteratur vil bli presentert i del to av oppgaven. For at leseren skal få en grundig forståelse av problemstillingen har det vært vesentlig og gi en kort oversikt over det globale verdensbildet i del tre. Hoveddelen av oppgaven går direkte inn på teorier og diskusjon. Selv om det er vanlig å dele teori og drøfting, har det vært hensiktsmessig for denne oppgaven å flette inn drøfting inn i presentasjonen av teoriene. Slik ønsker jeg at leseren skal få en mer helhetlig opplevelse. Mine egne tanker vil bli presentert samtidig med teoriene.

2.0 Litteraturstudie som metode

«En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener formålet, hører med i arsenalet av metoder» (Dalland, 2012, s. 111). Ifølge Dalland forteller metode oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap. Metoden vi bruker er redskapet vårt i møte med noe vi vil undersøke. Metoden vi bruker hjelper oss å samle inn dataene, altså den informasjonen vi trenger til det vi skal undersøke (ibid).

I denne oppgaven hvor jeg benytter meg av kvalitativ litteraturstudie, baserer seg på ulike teorier og studier. Denne metoden er egnet til å gå i dybden av et fenomen. Jeg har hentet litteratur fra forskjellige kilder, både primære og sekundære. Kildene jeg har valgt å bruke er hentet fra forskningsrapporter jeg har funnet på internett, i fagbøker, samt teori fra ulike forfattere og forskere fra tidligere pensum i studiet sosialt arbeid. I tillegg har jeg forfulgt kildehenvisningene i disse.

Jeg har konsentrert meg om fagartikler og litteratur som er fagfellevurdert, det vil si artikler som andre med kunnskap på området har godkjent (Dalland, 2012 s. 78). Jeg har vært innom en hel rekke søkemotorer på biblioteket på Høgskulen i Vestlandet sin hjemmeside, som for eksempel Academic search, Oria, Norart, Brage og Google scholar. Noen av søkeordene jeg har benyttet meg av tidlig i informasjonsinnhenting er «feminisme», «flerkulturell», «likestilling», «deltakelse».

Under datainnsamlingsprosessen har jeg vært på søken etter data som kan belyse problemstillingen utfra ulike perspektiver for å danne en helhetlig forståelse for tema. Selv om det finnes en god del litteratur om muslimske kvinners situasjon, har det vært vanskelig å finne noe som direkte er relatert til min problemstilling. Jeg har derfor tatt kontakt med relevante forskere i denne forbindelse og konsultert om litteratur jeg kan bruke.

For eksempel kontaktet jeg sosialantropologen Sindre Bangstad, som er en medforfatter i en av pensumboka. Gjennom en utveksling av eposter har Bangstad vært behjelpelig med å lede meg på rett spor til å finne relevant forskning til problemstillingen. Jeg har også vært i kontakt med professor Inger Furuseth ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Hennes egen forskning om kvinner med hijab har også belyst problemstillingen til en viss grad.

Tolkninger som kan hjelpe oss å forstå andre mennesker, finner vi innenfor de humanistiske fagene. Kunnskapsproduksjonen i oppgaven er basert på et hermeneutisk kunnskapssyn som

betyr fortolkningslære (Dalland, 2012 s. 56). Jeg har tolket dokumentene på bakgrunn av forfatterens referanserammer, meningskonteksten og min forforståelse. Oppgaven er ikke verdinøytral, den er preget av mine erfaringer og verdier.

2.1 Valg av litteratur

I møtet mellom bruker og profesjonell hjelper står opplevelse av likeverd og anerkjennelse sentralt. I boken *Brukermedvirkning – Likeverd og anerkjennelse*, skrevet av Anne Grete Jenssen og Inger Marii Tronvoll gis det en grundig forståelse for hvordan dette samarbeidet bør foregå og hvilke verdier som bør vektlegges. Jeg har brukt boka til å gjøre rede for anerkjennelsesteorien til sosialfilosofen, Axel Honneth (f.1949) fra den såkalte Frankfurterskolen.

For å fremstille en forståelse for det målestokket som muslimske kvinner blir gradert utfra i samfunnet, har jeg satt meg inn i *Kjønnsperspektivet i sosialt arbeid*, skrevet av Siv Oltedal (2013). Dette er en pensumbok som har gitt meg god innsikt i hva det feministiske perspektivet går ut på og hvilke idealer som har hegemoni i forståelsen om rettferdighet og urettferdighet når det gjelder kvinnens stilling i samfunnet. Oltedals referanse til Nancy Fraser gjorde meg oppmerksom på hennes ideer om anerkjennelse og utfordret meg til å søke etter relevant litteratur.

I artikkelen «Rethinking Recognition» argumenterer Nancy Fraser mot en gruppeidentitetsmodell og mener en statusmodell er viktig grunnlag for å utvikle rettferdighet i et flerkulturelt samfunn. Hannah Helseth sin vitenskapelige artikkel «Nancy Fraser og norsk flerkulturell feministisk debatt» (2015) er en tekst som er relevant for problemstillingen. Artikkelen belyser tilstandene rundt det forfatteren kaller «selvdefinerte muslimer».

I pensumboka *Hva er rasisme?* (Bangstad og Døving) finner jeg også mye relevant stoff. Jeg vil her særlig legge vekt på deres funn fra kapittelet «Islamofobia».

For å redegjøre for begrepet stigma henter jeg den kanadisk- amerikanske sosiologen Erving Goffman (1922-1982) på banen med sine analyser av stigma og stigmatisering. Goffman er en anerkjent sosiolog og er sentral i denne sammenheng.

Den palastinsk-amerikanske antropologi professoren, Lila Abu – Lughod (1952), vil tre frem i drøftingsdelen med sine synspunkter om tema. Hennes bok *Do Muslim Women Need Saving?*

som fokuserer på kompleksitet og nyanser framfor kategorisering av muslimske kvinner, har virket inspirerende under oppgaveskrivingen.

Videre har jeg brukt primærkilder i form av avisartikler og kronikker for å hente eksempler som supplerer teoriene.

Det har vært vesentlig å være bevisst på min egen selektivitet. Jeg har forsøkt å finne materiale som ikke bare bekrefter min forforståelse av tema. Samtidig er det jo slik at all kunnskap er grunnleggende situert – dvs. at vi alle forholder oss til forskningsdata på en måte som er preget av våre livserfaringer og hvor vi står hen politisk og sosialt. «Det finnes ikke noen nøytral posisjon hvor en kan studere den sosiale verden uavhengig av hvem en selv er som forsker» (Oltedal, 2013 s. 24). Dette selvreflekterende prosessen er en helt sentral del av den hermeneutiske modellen for kunnskapsproduksjon som jeg benytter meg av.

2.2 Avgrensning og målgruppe

På grunn av oppgavens omfang og tidsaspektet vil jeg avgrense oppgaven mot utfordringer muslimske kvinner møter i forbindelse med deltakelse på like vilkår. Med deltakelse forstår jeg her like muligheter til å kunne delta på skoler, arbeidsplasser og andre samfunnsarenaer. Selv om det er mange muslimske menn som møter lignende utfordringer, velger jeg å forholde meg til kvinner i denne oppgaven.

Hovedfokuset er kvinner som blir utsatt for stigmatiserende holdninger fordi de *frivillig* har valgt å praktisere islam i et samfunn der deres religion tilsynelatende strider mot de grunnleggende verdiene om menneskerettigheter. Jeg kommer ikke til å problematisere muslimske kvinners grad av religiøsitet, men vil si noe om generelle forhold i det norske samfunnet. Utgangspunktet er samfunnets syn på muslimske kvinner og deres situasjon.

Selv om dette temaet er svært omfattende og globalt, forsøker jeg å forholde meg til situasjonen i Norge.

2.3 Sosialfaglig relevans

Fellesorganisasjonen (FO) har skrevet dokument: *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*. I dette dokumentet kommer det frem at

sosionomen har et ansvar ovenfor hvert enkelt menneske for å tilrettelegge for liv og helse, og bevare menneskers fysiske og psykiske integritet. Dokumentet legger vekt på menneskeverd som en grunnleggende verdi, samt respekt for enkeltindividets verdier og ønske om kontroll over eget liv (Fellesorganisasjonen 2015 s.5).

Som sosialarbeider skal jeg jobbe mot å hjelpe mennesker med å redusere de sosiale utfordringene de står overfor. Hvordan muslimske kvinner blir møtt og omtalt av storsamfunnet og hvordan det påvirker deres funksjon og deltakelse er et aktuelt samfunnsfenomen. Muslimske kvinner som er tildekket representerer en trussel mot de norske verdiene om frihet og likestillingen. Det er problematisk for mange nordmenn som er opptatt av likheter mellom kjønnene å ikke være skeptiske til dette valget. Et eksempel kan være kvinner som bruker hijab på jobben i et sykehjem. På sykehjemmet i Stavanger hvor dette faktisk var tilfelle, ble det vedtatt et forbud mot hijab for å skape trygghet og velvære (TV2 02.11.2016). Situasjoner der bruk av hijab problematiseres, forekommer stadig og kan ofte føre til ubehageligheter og kløft mellom muslimer og storsamfunnet.

Målet for sosialt arbeid er ambisiøst. En sosialarbeider skal være kvalifisert til å forebygge, løse og redusere sosiale problemer. Han/hun skal mestre å analysere sosiale problemer ved hjelp av ulike perspektiv og intervensjoner på ulike nivå. Sosiale problemer er ikke utelukkende relatert til egenskaper ved individet. I følge Shulman (2005) har intervensjoner i sosialt arbeid to fokus; brukeren og omgivelsene. Fokus på omgivelsene er sentralt fordi prosesser på samfunnsnivå skaper vilkår for sosial aktivitet. I innledningen til sin årsrapport for 2009 oppsummerer IMDI en rekke problematiske punkter i mediens dekning av det flerkulturelle Norge, og nevner bl.a. dette: Artikler som omhandler innvandring og integrering har langt oftere problemfokus enn ressursfokus. Særlig muslimer og somaliere får mye negativ oppmerksomhet.

3.0 Bakgrunnsinformasjon: Det globale verdensbildet

Vi lever i en globalisert verden der mennesker er i stadig interaksjon med hverandre på tvers av nasjoner, religioner, etnisiteter, språk og kultur. Interaksjonen foregår både på nasjonalt, system og individ nivå. Ideelt kunne dette vært illustrert som ideen om kosmopolitisme, utviklet av den tyske filosofen, Immanuel Kant (1724 – 1804) i hans viktige essay om den evige fred. Dette innebærer likeverdige og respektfylte dialog mellom alle verdens folkeslag, uaktet deres innbyrdes forskjeller (Eriksen, 2010) Dessverre er det globale verdensbildet

nokså dystert. Selv om globaliseringen har ført med seg mye bra i form av raskere ideutveksling, lettere informasjonstilgjengelighet, drastisk teknologisk fremgang osv, finnes det også mye elendighet. Det er flere land i verden som er hardt rammet av interne konflikter, krig og brutale forhold. Dette har ført til flukt og utvandring for millioner av mennesker. «Båtflyktninger ankommer den italienske øya Lampedusa. For andre har kampen endt i det som noen kaller havets kirkegård – hvor menneskeheten er nær ved å drukne selv sin kroppslige verdighet», skriver Odin Lysaker, filosof og førsteamanuensis i etikk ved Universitetet i Agder. Ifølge Flyktningregnskapet (2016) dreier det seg om 6,3 millioner individer på flukt der halvparten av disse er barn. De rekordhøye tallene har skapt utfordringer globalt og lokalt og betraktes som en *krise* av de landene det flyktes til. Det er liten optimisme i arbeidet med å få til en politisk løsning i noen av disse landene. Konfliktene står i fare for å bli fastlåste, langvarige kriser med enorme humanitære lidelser og uforutsigbare politiske konsekvenser (Flyktningregnskapet 2016).

Velferdsstaten Norge er et av landene som er svært attraktiv for folk på flukt. Dette har ført til en polarisert debatt om flyktninger. De fleste nordmenn har gjort seg opp en mening om de er for eller imot innvandring til landet. Det er mye fokus på annerledesheten til de som er på flukt som i hovedsak går ut på forskjeller i religion og kvinnesyn. «De barbariske muslimene vil ta over landet vårt og voldta våre kvinner», er et oppsummert eksempel på de ekstreme ytringene som er gjengangere i kommentarfeltene i sosiale medier i denne sammenheng. Religionen, islam, utgjør en tydelig markør og fremstilles som underlegen Vesten og er barbarisk, irrasjonell, primitiv og sexist (Bangstad & Døving 2015).

Flyktningene som kommer til Norge fra krigsherjede muslimske land skaper antakeligvis store problemer for lille Norge. Hvordan skal det bli plass til alle og hvordan skal de klare seg på egen hånd uten å måtte tømme landet for godene som det byr på? Ikke minst representerer de en kultur som man mener kolliderer med de grunnleggende verdiene om menneskerettigheter som Norge og Vesten står for. «The idea of culture has increasingly become a core component of international politics and common sense. Pundits tell us there is an unbridgeable chasm between the west and the ‘Rest’. Muslims are presented as special and threatening culture – the most homogenized and the most troubling of the Rest. Muslim women in this new common sense, symbolize just how alien this culture is» (Abu – Lughod, 2015 s.6).

Problemene som attribueres til religionen, islam, gjelder ikke bare de nyankomne muslimene, men også norske statsborgere som er født og oppvokst i landet og deres fremtredelse i den offentlige sfæren. De er vanlig å omtale alle muslimene som en homogen gruppe

Teori og drøfting

4.0 Muslimer som samfunnsproblem

Ifølge Bangstad og Døving (2015 s.92) er utbredelsen av negative holdninger til muslimer veldokumentert i en rekke vesteuropeiske land inklusiv Norge. Rasisme rettet mot muslimer kommer i flere former. Det kan for eksempel omhandle diskriminering på arbeidsplassen eller boligmarkedet. De mest ekstreme hatytringene om muslimer finner man dog på ulike nettsteder og særlig i kommentarfeltene.

«Mennesket *er* før hun *handler*, ingenting hun gjør kan forandre hva hun er. Dette er i store drag rasismens vesen» (Baumann (2005:96) Bangstad og Døving (2015 s.93)). Sitatet peker på en form for essensialisering av individer – de *er* et eller negativt uansett hva de gjør og de er forhåndsdomt i kraft av forestillingen om nedarvede trekk som følger med det å bli definert inn i en gruppe/kategori (ibid). Denne essensialiseringen er utbredt i fordommer mot muslimer, skriver Bangstad og Døving (2015 s. 93) og kommer til uttrykk i følgende utsagn: Muslimene *er* mot demokrati, de *er* fanatiske, de misliker individuell frihet, de *er* kvinneundertrykkende, de vil ikke integrere seg og de *er* brutale. Slike holdninger tillegger muslimer negative naturgitte egenskaper og oppfordrer til ekskludering og kan betegnes som islamofobi (ibid).

Bangstad og Døving (2015 s.94) definerer begrepet på følgende måte:

«Islamofobi er en systematisert, generaliserende og ideologisk form for fordomsproduksjon, og praksiser som underbygger redsler for, hat mot og diskriminering av muslimer på grunnlag av en antatt eller reell tilknytning til islamsk tro og praksis».

Etter min oppfatning kan denne definisjonen plasseres i forlengelsen av tenkningen til Edward Said (Columbia University, 1935-2003). Den høyt anerkjente litteraturprofessoren Said var først ute med å påpeke den negative fremstillingen av arabere og muslimer i Vesten. I sin berømte bok *Orientalismen* (1978) beskriver Said dikotomien mellom øst og vest der Vestens

patroniserende representasjon av Orienten er tematisert, og med denne boken satte Said dagsorden i brede akademiske kretser flere årtier fremover.

Dette historiske perspektivet er grunnleggende og i høyest grad relevant for en dypere forståelse av de mekanismene som dagens debatt om «de» og «oss» er preget av. I denne oppgaven skal jeg utforske nærmere hvilke holdninger og fremstillinger som gjennomsyrrer den norske debatten om muslimske kvinner.

4.1 De ulikestilte andre

Antropologi professor fra Columbia University, Lila Abu – Lughod, beskriver i sin bok *Do Muslim Women Need Saving?* om hvordan muslimske kvinner er blitt gransket i Vesten gjennom årene. Abu - Lughod mener det er en lang tradisjon på å beskrive muslimske kvinner i Vesten. Det finnes både billedlige og litterære beskrivelser av det som forskere kaller «kjønnet orientalisme» (Abu-Lughod, 2013 s.88). Det uopphørlige i disse beskrivelsene er at muslimske kvinner fremstilles som kulturelt fjerne, speilvendte motpoler til vestlige kvinner.

«In the nineteenth century, the depictions took two forms: women of the orient were either portrayed as downtrodden victims who were imprisoned, secluded, shrouded and treated as beasts of burden or they appeared in a sensual world of excessive sexuality – as slaves in harems» (Abu-Lughod, 2013 s.88). Et typisk og ferskt eksempel på slike skildringer kan man kanskje se i den suksessrike NrK serien *Nobel – fred for enhver pris* (2016) der «Wasima», den undertrykte, brutalt mishandlede og ufrie afghanske kvinnen, blir fremstilt som kontrast til den selvstendige og mektige norske kvinnen «Johanne».. Slike klisjeaktige fremstillinger som kanskje er ment som rent underholdning og har svært høye seertall, bidrar til å danne et forenklet offerbilde av kvinner med muslimsk bakgrunn. Samtidig som forestillingen om kvinnefrigjøring legitimerer den vestlige krigføringen i land som Afghanistan, kan det også være med på å forsterke ideen om de ulikestilte andre som må reddes på hjemmebanen.

Abu-Lughod mener det har skjedd en endring siden 1900-tallet der de nyere fremstillingene baserer seg på lik tematikk, men med eget særpreg. Protagonistene i disse er modige individualister med feministiske idealer som ønsker frihet fra sine underlige og elendige forhold (Abu-Lughod, 2013). Eksempelvis nevnes Ayan Ali Hirsi som i de siste årene har fått stor intellektuell berømmelse i Vesten for sin modighet fordi hun avslører kvinneundertrykkelsen i islamske kilder. I motsetning til populær kiosklitteratur om

muslimske kvinners lidelser, regnes Hirsi som en mer seriøs aktør. Slike stemmer får stor plattform for å drive sin oppmerksomhet og er «warmly welcomed» i Vesten ifølge Abu-Lughod. Deres karrierer blir styrket og støttet av mektige institusjoner (Abu-Lughod, 2013 s. 88).

Forestillingen om at kvinner kan velge fritt i Norge, holdes ved like av å mane frem et bilde av noen andre som lever undertrykket, uten rettigheter, valgmuligheter, handlekraft eller mulighet til å motsette seg kontroll.

I følge Helseth (2015) finnes det to hoved posisjoner innenfor feminismen som er *feminisme først* posisjon og den *postkoloniale feminisme*. Begge posisjonene er opptatt av muslimske kvinners valgfrihet og rettigheter og beskriver omstendighetene til muslimer utfra sitt ståsted. I feminisme først posisjonen hevdes det at kvinnerettigheter har måttet vike unna for en overordnet antirasistisk agenda. Legitim og nødvendig kritikk av kvinneundertrykkelse blir stemplet som fordomsfull og rasistisk. Den postkoloniale feminisme posisjonen hevder at de særegne formene for vold som minoritetskvinner utsettes for, som tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, dominerer den politiske dagsorden. Denne ensidige beskrivelsen som ofre, fratrar kvinnene i realiteten muligheten til å fremstå som handlende aktører. Målsetting i feminisme først posisjonen er å endre holdninger og praksiser i minoritetsmiljøene, mens innenfor den postkoloniale-feministiske posisjonen handler det om å hindre spredning av fordommer (Helseth, 2015).

4.2 De undertryktes stigma

Et stigma blir skapt og fester seg i en sosial kontekst. Den sosiale identiteten spiller en nøkkelrolle hos sosiologen Erving Goffman. Ifølge Goffman er stigma en «diskrediterende egenskap som diskvalifiserer personer fra full sosial aksept». Han sier også at fenomenet er «en prosess hvor andres reaksjoner ødelegger en normal identitet». Stigma betraktes som et gap mellom det en person blir oppfattet som og vedkommendes faktiske sosiale identitet. I den forstand kan det hevdes at muslimske kvinner er blitt tildelt en sosial posisjon som får forrang foran deres øvrige egenskaper. De er *undertrykte og ufrie*. «Du ser henne hver dag på skolen, eller på jobben. Men du møter henne ikke i idrettslaget, på klassefesten eller på pilsen etter jobb. Er hun undertrykket, eller velger hun det bare bort? Kanskje hun ikke liker øl, og det er jo en ærlig sak. Dessuten er hun jo så flink til lekser og arbeid. Ingen grunn til å gjøre et

stort nummer ut av dette. Alle skjønner jo at det vil gå bra med henne: Den unge jenta med innvandrerbakgrunn» (*Tajik, 2016*). Denne kronikken er etter min mening representativ for det rådende feministiske perspektivet som muslimske kvinner generelt blir vurdert utfra i Vesten og spesielt i Norge. Kronikken oppfordrer andre feminister til å redde muslimske kvinner eller «den unge jenta med innvandrer bakgrunn» som Tajik velger å adressere henne som. Hun befinner seg nemlig i en undertrykkende situasjon, men er ikke klar over det selv. Hadia Tajik, som en respektert og fremtredende politiker (nestleder i Arbeiderpartiet), er forsiktig med å si at det er muslimske kvinner og jenter hun sikter til i kronikken. Hennes holdninger og påstander om muslimske kvinner blir dermed ikke betraktet av folk flest som stigmatiserende og generaliserende når hun bruker uttrykk som «den unge jenta med innvandrer bakgrunn» og «slike kulturer». Hun kan ikke sammenlignes med for eksempel Hege Storhaug, som til tross for sin store innflytelse, ikke regnes som seriøs aktør i akademiske kretser for hennes påstander om muslimer og islam. Som tidligere kulturminister har Tajik stor kredibilitet og har definisjonsmakt i det norske samfunnet. «Ytringer fra folkevalgte politikere er ofte utstyrt med en form for autoritet som gir dem tyngde og bidrar til å sette standarder for hva som til enhver tid anses som akseptabel språkbruk om minoriteter i offentligheten» (Bangstad og Døving, 2015 s. 103). Følgende påstand i Tajik's kronikk, har likevel i henhold til min lesning, store likhetstrekk med Storhaugs retorikk: «De trener ikke opp evnen til å ta store beslutninger for sitt liv, for ved de store veivalgene deres: utdanning, karriere, ekteskap, legger familien velmenende, men sterke føringer». Tajik, som selv er også «jenta med innvandrer bakgrunn» (eller det Abu-Lughod kaller «native informant» (s.88)), skriver videre om disse kvinnene «de lærer heller ikke å sette selvstendige sosiale og seksuelle grenser: Fordi far, mor eller søsken alltid setter grensene for dem – og grensen er totalavholds». Tajik er tydelig på miskreditering av kvinner med muslimsk bakgrunn. Hun fratrar de enhver form for autonomi, det vil si ved å beskrive dem som umyndige, uselvstendige og sosialt underutviklet objekter.

Stigma defineres som en miskrediterende egenskap, som skapes og frarøves i samspill. For et menneske som stigmatiseres vil det innebære stor uoverensstemmelse mellom hennes virkelige sosiale identitet og den identitet som har blitt tildelt henne. Er det sånn at de som ikke deltar på akkurat disse fellesarenaene, som Tajik nevner, fratras mulighetene for å trene opp «evnen til å ta store beslutninger for sitt liv»? Er det bare noen, gitte arenaer som gir muligheter til å utvikle evne til kritisk refleksjon og andre egenskaper man trenger for å lære seg å ta sine valg og stå for sine valg, som modne, ansvarlige mennesker?

4.3 Sosial kontroll i det kollektivistiske systemet

I studiet sosialt arbeid lærer vi om to livssyn som er grunnleggende forskjellige. Det gjelder de idealtypiske forskjellene mellom kollektivistisk og individualistisk livssyn. Det individualistiske systemet skal ha det enkelte mennesket i fokus. Ifølge dette livssynet blir en oppdratt til at det er en selv som er ansvarlig for sitt liv, og har lov til å gjøre med det, hva han eller hun måtte ønske. Foreldre med et slikt livssyn har selvstendighet og individualitet som viktige verdier i synet på barneoppdragelse (Skytte, 2012). Fra et kollektivistisk livssyn, utgjør hele den utvidede familien den faste rammen rundt livet. Individet anses for å ha et lykkelig liv hvis familiens livsprosjekt blir realisert og familien som helhet fungerer godt. Denne type barneoppdragelses viktigste rolle, er at barna oppdras til å verdsette familiens ønsker og valg, høyere enn sine egne (Skytte, 2012). Det er viktig å understreke at disse livssynene er idealtyper for verdier i forhold til familieliv, sosialisering og sosial organisering. Livssynene er ikke en beskrivelse av forskjellen mellom etniske nordmenn og etniske minoritetsborgere, men kan være et redskap til å angi ytterpunktene barna oppdras etter (Skytte, 2012).

Bekymringen for unge muslimske kvinner er stor både blant de venstretorienterte feministene og høyreradikale; her blir skille mellom disse noe tåkete. Begge sider kan sies å være enige i at årsaken til undertrykkelsen og den sosiale kontrollen som kvinnene i «slike kulturer» utsettes for, er det kollektivistiske systemet de er en del av. Denne bekymringen har inspirert en handlingsplan fra justis- og beredsskapsdepartementet som heter *Retten til å bestemme over eget liv*.

«Innvandringen til Norge har brakt med seg andre religiøse og kulturelle skikker enn vi har vært vant med. Mange innretter seg etter det norske samfunnets lover, regler og verdier når de kommer hit. Noen jenter og gutter vokser derimot opp i Norge uten frihet til selv å bestemme over sitt eget liv, sin egen kropp eller hvem de skal gifte seg med. I noen samfunn blir kvinner sett på som annenrangs borgere og utsatt for vold, overgrep og sosial kontroll. Vold og overgrep i en nær relasjon rammer en stor del av befolkningen i Norge. Jenter og kvinner bosatt i Norge har opplevd å bli kjønnslemlestet» Justis- og beredsskapsdepartementet 2017, s.6).

I denne handlingsplanen blir kvinneundertrykkende praksiser i minoritetsmiljøene adressert og håndtert. Det er både nødvendig og viktig at dette blir satt på politisk dagsorden og taklet på en skikkelig måte. At det finnes hjelpeinstanser for kvinner som er utsatt for vold skulle jo

bare mangle! Samtidig bekreftes det at det kollektivistiske livssynet med religion og kultur i bunnen, er kjernen til brutalitetene som unge jenter og kvinner blir utsatt for. Det er ikke enkelthendelser, men systematiske overgrep som foregår i disse miljøene og er et svært utbredt problem. Volden og brutaliteten attribueres til kultur og religion.

Slike offisielle strategier kan brukes for å opprettholde et hierarki mellom «de» og «oss» i en opphisset integreringsdebatt. «Hvite etniske menns vold blir oftere forklart som en individuell familietragedie, og norsk kultur nevnes knapt. Når konferanser eller temadager om vold mot minoritetskvinner arrangeres, er det ofte et kulturelt innslag med afrikansk eller indisk dans og kanskje blir det servert eksotisk mat. Mens på konferanser om partnervold eller seksuelle overgrep er det ingen oppvisning med hallingkast og servering av lefse. Etnisk norske menns vold mot kvinner passer ikke inn blant skismøring, søndagstur i skogen og OL-pins fra 1994» (Helseth, 2015 s.5/25).

En ung, trist jente med hijab er avbildet på side ti av handlingsplanen innledningsvis over tittelen UTFORDRINGER: NEGATIV SOSIAL KONTROLL TVANGSEKTESKAP KJØNNSLEMLESTELSE. Konteksten som planen er skrevet i, sier mye om hvilke assosiasjoner som bør og skal forbindes med hijab. Videre står det i handlingsplanen: «Æresrelatert vold forstår vi her som vold utløst av familiens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Dette forekommer i familier med sterke kollektivistiske og patriarkalske verdier. Jenter er særlig utsatt fordi deres seksuelle adferd er uløselig knyttet til familiens ære, og fordi uønsket adferd kan påføre hele familien skam» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017 s.12). Hva hensikten med slike illustrasjoner er og hvilke stigmatiserende konsekvenser slik bekreftende retorikk kan få, er bemerkelsesverdig ved denne type strategier. Kulturelle forklaringer som forsøker å forklare komplekse fenomener ved hjelp av én faktor, uavhengig om det er allmenne teorier om maskulin dominans eller ukritisk bruk av begrepet æreskultur, er ikke tilfredsstillende for å forstå streng sosial kontroll eller tvangsekteskap. Overgrepene på muslimske kvinner beskrives som fellestrekk ved den islamske kulturen og ikke som unntak.

4.4 De normale

Ifølge Goffman er de normale i et samfunn de som lever opp til indre krav og forventninger og er ønsket i samspill med omgivelsene. De besitter en holdning som sier at den stigmatiserte ikke er et ekte menneske, og de vil gjennom disse holdningen gi seg selv tillatelse til å

diskriminere og sette rammer for den gjeldenes utvikling og utfolding (Goffman, 1975, s. 17). De kan definere «de andre» og får definisjonsmakten. For å selv forstå disse holdningene vil de normale skape en avviksteori for å demonstrere den stigmatisertes defekt og videre selv bli overbevist om sin holdning (Goffman, 1975, s. 18). Ideen om å redde muslimske kvinner fra seg selv er en virkelighetsoppfatning som mange i vesten besitter, både på hjemmebanen og internasjonalt: Det er bare hvis de blir som oss og gjør som oss at de vil få det bra og bli *virkelig* frie.

«Den retoriske figuren hvor hvite-menn-og-kvinner-må-redde-brune-kvinner-fra-brune-menn, har ikke bare fått et gjennomslag i nasjonal politikk, men var en grunntone i argumentasjonen for krigen i Afghanistan fra både Bush-administrasjonen og arbeiderpartistatsråder» (Helseth, 2015 s.1).

På denne måten kan det tenkes at muslimske kvinners stigma er fortjent, og at det videre er legitimt å behandle de deretter. Det som vil være viktig å huske her, er at den stigmatiserte møtes med fordommer hver dag - og er frarøvet sin virkelige sosiale status (Goffman, 1975, s. 18).

Den stigmatisertes følelser og behov i samhandling på ulike nivåer gir sosialarbeideren mulighet til å lettere forstå hvordan en skal kartlegge stigmatiseringen. Ambivalens og en følelse av å ikke leve opp til samfunnsnormer og forventninger vil tydelig demonstrere brukerens behov av frihet fra kategorisering og et ønske om eierrett til egen sosial identitet (Goffman, 1975, s. 138).

Kvinnene bruker klesstil til å presentere seg selv i det offentlige som muslimske kvinner og trekker på denne måten religiøse grenser overfor en ikke-muslimsk majoritet. Denne formen for grensedragning er noe deler av denne majoriteten motsetter seg på ulike måter (Furuseth 2014).

Diskriminering på relasjonelt nivå påvirker den stigmatiserte i sosialt samspill med venner, i veiledning og rådgivning eller sammen med kolleger på arbeidsplassen. Spenninger og usikkerhet vil være knyttet til det relasjonelle nivået, og den stigmatiserte vil lett kunne trekke seg tilbake og videre kunne foretrekke isolasjon fremfor relasjon (Goffmann, s. 26). 1975, s. 61).

Stigmatisering på institusjonelt nivå retter seg mer mot lovgivning, skole og utdanningssystem som har utviklet mønster som vedlikeholder kategoriseringen i samfunnet.

Stigmatiseringen på det kulturelle nivået legger fokus på kulturelle stereotypier som ikke bidrar til å øke en kulturkompetanse i samfunnet men heller bidrar til etnosentrisme (Skytte, 2008, s. 59). Etnosentrisme beskriver hvordan vår egen kultur vil være utgangspunktet for måten vi forstår andre kulturer (Skytte, 2008, s. 49). Det vil være grunnleggende for oss som sosialarbeidere å utøve anerkjennelse av ulikhet og ikke – diskriminering, som det yrkesetiske grunnlagsdokumentet legger stor vekt på, og deretter la helhetsperspektivet åpne opp for den kompleksitet som stigmatiseringen byr på (Yrkesetisk grunnlagsdokument, 2015). Videre er det nødvendig å presisere at en av de viktigste elementer i forebygging er myndiggjøring av brukeren. Dette innebærer et krav fra instanser på ulike nivåer om et mer kritisk blikk rettet mot sin egen maktposisjon. Brukermedvirknings vektlegging på enkeltmenneskets verdier, valg og behov skal prioriteres.

4.5 Anerkjennelses - et menneskelig behov

I motsetning til stigma, som kan resultere i usikkerhet, angst, depresjon eller isolasjon (Goffman 1975), er anerkjennelse et behov som et menneske har for å kunne leve et tilfredsstillende liv i interaksjon med omgivelsene. Ifølge Norsk synonymordbok 2007 betyr anerkjennelse, «å akte, respektere, akseptere, gi lovord, rose, påskjønne.» Berit Bae definerer det som en grunnleggende holdning som innebærer at en person blir sett som atskilt med rettigheter over egne opplevelser, og blir betraktet som forståelig og aktverdigg.

Vedkommende er autoritet i forhold til sin opplevelse (Bae 1996).

Den tyske filosofen, Axel Honneth, mener mennesket er avhengig av å erfare anerkjennelse for å kunne være menneske og anser anerkjennelse som et grunnleggende menneskelig behov (Jenssen og Tronvoll, 2012 s. 55). Her legges det stor vekt på gjensidighet og at en person må bli gjenkjent som individ. Dette kan gjøres ved kroppslige uttrykk som signaliseres og blir sett og kan forventes at interaksjonen blir positiv. «Det er ofte små nyanser som utgjør en stor forskjell, for eksempel et smil eller fravær av et smil, som gjør at grensen mellom krenkelse og anerkjennelse er svært tynn (ibid).

Honneth mener at for å forstå hva *anerkjennelse* er, må vi vite hva *krenkelse* innebærer.

Krenkelser er alvorlige fordi de ødelegger muligheten for dannelsen av en intakt identitet og for selvrealisering (Jenssen og Tronvoll, 2012 s. 57).

I 1992, i en bok med tittelen *Kamp om anerkjennelse*, fremsatte Honneth en teori om hvordan samfunnet henger sammen. Svaret, hevdet han, er tre ulike, men sammenhengende former for anerkjennelse: kjærlighet, respekt og ytelse (Jenssen og Tronvoll, 2012 s.58).

Kjærlighet er anerkjennelse av nære omsorgsrelasjoner i privatsfæren (for eksempel familie eller vennskap); respekt er anerkjennelse mellom borgere innenfor den demokratiske rettsstat (noe som inkluderer også menneskerettighetene); ytelse er samfunnsmedlemmenes bidrag til å skape et minimum av solidaritet i sivilsamfunnet.

De tre formene for anerkjennelse utgjør gjensidige relasjoner mellom individer som tilfredsstillir deres grunnleggende behov for å se og selv å bli sett. Ifølge Honneth gjør anerkjennelsen personer i stand til å oppnå noe han kaller en positiv eller intakt selvutvikling. Her legges grunnlaget for individers frihet og samfunnets rettferdighet.

Honneth sier også noe om forskjellen mellom erkjennelse og anerkjennelse. Erkjennelsen av en person (fysisk å se) må tilføres noe for å skape en anerkjennende handling. For å bli sosialt synlig kreves det at en blir gjenkjent som individ, en sosial bekreftelse i form av handlinger som å hilse, smile eller nikke (Jensen og Tronvoll, 2012 s. 60). Dette handler om en «interaksjonsvilje» det vil si uttrykk som viser en person at hun er velkommen og kan forvente seg å bli tatt positivt til etterretning.

Medvirkning innebærer omfordeling av makt. Å anerkjenne autonomi hos den andre blir vesentlig i denne sammenheng. Anerkjennelse krever frihet, i betydning fravær av dominans, for at den skal bli autentisk og bidra til identitets – og selvutvikling. Slik å forstå vil ikke være mulig å anerkjenne individet så lenge majoriteten har definisjonsmakten og retten til å definere hvem muslimske kvinner er.

4.6 Brukermedvirkning vs kultursensitivitet

Brukermedvirkning setter brukerens behov i fokus og er gjeldene i forhold hvor brukeren er klient, pasient eller på en annen måte gjør seg nytte av offentlige tjenester, spesielt innen helse, sosialt arbeid og trygd. Som begrep kom det i bruk inn i forvaltnings språkbruk i 1960- og 1970-tallet. Da skjedde et skifte i politikken som gikk fra «omsorg» til «deltakelse» (Jensen og Tonvoll, 2012 s.42). Begrepet fremheves og idealiseres fra flere hold og det er lovpålagt å praktisere brukermedvirkning i forvaltningen.

I offentlige dokumenter er brukermedvirkning definert som at de som berøres av en beslutning eller er brukere av tjenester, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbud (Jenssen og Tronvoll, 2012 s.50). Boka deler begrepet i tre ord: bruker – med – virkning. Dette innebærer at mottakere av tjenester og ytelser selv aktivt skal medvirke og ta beslutninger i forhold som angår dem. De har reell innflytelse og brukermedvirkning skal være i brukernes interesse. Brukermedvirkning skjer når brukeren på individnivå og brukerorganisasjonene på systemnivå får delta i planleggingen, gjennomføringen og evalueringen av tiltak.

I brukermedvirkning er begreper som på anerkjennelse, krenkelse og gjensidighet problematisert og sentrale.

Muslimske kvinners deltakelse i det norske samfunnet er et meget debattert tema som opptar flere både på et sosialpolitisk nivå og individnivå. I sosialt arbeid er det fokus på hvordan en skal forstå og hjelpe kvinner med denne bakgrunnen utfra et kultursensitivt perspektiv. Kultur er det som gjør kommunikasjon mulig (Qureshi, 2009:218) Man har altså noen felles referanser når man kommuniserer med hverandre; som religion, verdier, språk osv. En felles «kulturell utrustning» som kan betegnes som summen av en felles oppdragelse og sosialisering (Qureshi, 2009). Ifølge dette tankesettet bør en strebe etter å være følsomme overfor kulturelle preferanser og verdier; ikke bare andres, men også egne i det daglige arbeidet med andre kulturer. Kultursensitivitet inviterer til å heve bevisstheten omkring kultur, kunnskaper om og refleksjoner rundt arbeid med mennesker generelt og etniske minoriteter spesielt (Qureshi, 2009).

Jeg har foretrekker å skifte fokuset fra kultur til brukermedvirkning, som er en universell metode for å hjelpe, og gjelder alle vanskeligstilte, uavhengig av kulturell bakgrunn. Slik jeg vurderer det kan kultursensitivitet føre indirekte til etnosentrisme og virker bekreftende selv om tanken bak er idealistisk. Jeg grunnlegger min innvending mot kultursensitivitet på Nancy Fraser sin kritikk av gruppeidentitetsmodellen i artikkelen «Rethinking Recognition». Hun legger vekt på en statuslikhet som grunnlag for å utvikle rettferdighet i samfunnet. Politiske tiltak for omfordeling, anerkjennning og demokrati kan, ifølge Fraser (2000) være bekreftende eller transformativ. De universelle tiltakene som er rettet mot alle blir karakterisert som transformativ, hvor en korrigerer de underliggende mekanismene som skaper urettferdighet (Oltedal, 2013 s. 208). Eksempelvis brukes barnetrygd som et universelt tiltak som gjelder alle, rik som fattig. Mens tiltak som er spesielt rettet mot en viss gruppe, som for eksempel pengeoverføringer til alenemødre, er bekreftende. «Dette vil kunne bidra til å skape større

rettferdighet langs omfordelingsdimensjonen. Dette tiltaket vil imidlertid kunne virke kulturelt stigmatiserende. Enslige mødre vil kunne defineres som noen som ikke kan ta ansvar for eget liv, og resultatet blir redusert rettferdighet fra et anerkjennelsesperspektiv» (ibid). På samme måte er jeg kritisk til teorier som er spesielt rettet mot grupper med minoritetsbakgrunn og mener at det kan virke mot sin hensikt på lang sikt. Fraser skriver i artikkelen at «today's recognition struggles are occurring at a moment of hugely increasing transcultural interaction and communication, when accelerated migration and global media flows are hybridizing and pluralizing cultural forms. Yet the routes such struggles take often serve not to promote respectful interaction within increasingly multicultural contexts, but to drastically simplify and reify group identities» (Fraser 2000).

Brukermedvirkning som er en lovpålagt rettighet for alle brukere av offentlige tjenester og, som jeg har utredet for i oppgaven tidligere, dekker alle aspekter ved et hjelper – bruker forhold uten at en nødvendigvis trenger å bli forstått på kulturelt grunnlag. Når sosialarbeidere blir oppfordret til å jobbe kultursensitivt innebærer det at de tenker kultur først og kan hindre de i å se individer. Samtidig forplikter den brukeren til å forklare sin situasjon i en kulturell kontekst. «Stressing the need to elaborate and display an authentic, self-affirming and self-generated collective identity, it puts moral pressure on individual members to conform to a given group culture» (Fraser 2000). Et godt eksempel som jeg har erfart selv er da jeg oppsøkte barnevernet for å få hjelp med min tenåring sønn. Det aller første spørsmålet jeg ble stilt var om dette hadde noe med kulturen min å gjøre. Kanskje prøvde hjelperen ved barnevernet å være kultursensitiv. Selv om denne opplevelsen ikke kan generaliseres, kan møtet med det offentlige, ha preg av lignende erfaringer for hijabbærende kvinner. Kultursensitivitet kan derfor føre til en overdrevet fokus på kulturelle forklaringer av minoritetskvinnens problemer. «The overall effect is to impose a single, drastically simplified group-identity which denies the complexity of people's lives, the multiplicity of their identifications and the cross-pulls of their affiliations» (Fraser, 2000 s. 3/7).

Brukermedvirkning, som en universell metode, gir en bruker rett og mulighet til å uttale seg om sin konkrete situasjon uten at en er blitt satt i bås på forhånd. Sosialarbeidere som har denne innstillingen vil kunne anerkjenne brukeren på et individuelt grunnlag samtidig som hun gir rom for å bli kjent med brukeren på egne premisser. Dette kan også belyses ved Fraser sin status modell. «...treating recognition as a question of social status. From this perspective, what requires recognition is not group-specific identity but the status of individual group members as full partners in social interaction (ibid).

Følgelig betyr feilannerkjennelse (misrecognition) sosial underordningen som gjør at de ikke kan delta som likestilte i samfunnet. For å rette opp denne urettferdigheten kreves det fortsatt kulturell verdsetting, men i «statusmodellen» blir dette ikke lenger redusert til et spørsmål om identitet. Det betyr snarere en politikk som er rettet mot å overvinne mindreverdigheten ved å gi aksept til den fremmede parten som et komplett medlem av samfunnet som er i stand til å delta på linje med resten (Fraser, 2000). I den forstand vil plasseringen av en gruppe i en hierarkisk orden være vesentlig for deltakelse i samfunnet.

4.7 Lik rett til deltakelse

I Norge innebærer flerkulturell politikk høye ambisjoner for arbeidsdeltakelse og økonomisk utjevning. I Stortingsmelding nr. 17, 1996–1997, heter det at «Alle, uansett bakgrunn, skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser».

Både Axel Honneth og Fraser er enige om hvor vesentlig anerkjennelse er når det gjelder møte med mennesker. Honneth/Fraser debatten er en filosofisk debatt som beveger seg på mange nivå, og virker for kompleks til å utforske nærmere i denne oppgaven. Det som derimot er vesentlig å se nærmere på er hva Fraser mener om det som gjør et samfunn rettferdig. Det universelt rettferdige i hennes teori kommer til uttrykk i prinsippet om «participatory parity» – prinsippet om at alle skal kunne delta som likeverdige partnere i samfunnet (Helseth, 2015). Ifølge Fraser vil et rettferdig samfunn sikre alles rett til deltakelse på like vilkår. Måten det sikres på, er med tilstrekkelig grad av økonomisk utjevning, kulturell anerkjennelse og politisk representasjon (Helseth, 2015 s.11/25). Eksempler på urettferdighet kan være kulturelle oppfatninger om at noen grupper er mindre verdt enn andre, fattigdom eller utbytting, og manglende mulighet til å delta i relevante politiske prosesser.

Fraser er kritisk til den subjektive dimensjonen ved kulturell anerkjennelse. I motsetning til Honneth, mener Fraser at personlige følelser som selvrealisering eller krenkende følelser ikke skal avgjøre om det foreligger manglende anerkjennelse som er urettferdig. «Det er ikke den enkeltes reaksjon på andres oppførsel i en mellommenneskelig relasjon som legitimerer et anerkjennelseskrav» (Helseth, 2015 s.11/25). Fraser er opptatt av institusjonaliserte normer for kulturell verdsetting. Det ville vært interessant å finne ut hva Fraser mener om regjeringens handlingsplan om selvbestemmelse som er direkte relatert til muslimske kvinners forhold i Norge. Er det denne type kulturell verdsetting og anerkjennelse Fraser mener vil føre til rettferdighet i samfunnet? Hennes fokus er rettet mot institusjonelle og strukturelle

betingelser, og vekk fra subjektive følelser av krenkelser. «Fraser understreker at en handling, et utsagn eller et lovverk må legitimere eller opprettholde institusjonaliserte normer for kulturell verdsetting som hindrer alles rett til deltakelse på like vilkår, for at denne skal kalles urettferdig. Manglende anerkjennelse handler ikke om tilfeldige, negative holdninger, men hvorvidt det eksisterer institusjonaliserte normer for kulturell verdsetting som hindrer lik rett til deltakelse» (Helseth, 2015 s. 11/25). Den kulturelle markøren kan legitimere og bekrefte stigmatiseringen av muslimske kvinner. Videre kan det påvirke statuslikheten mellom kvinner som affilieres med denne gruppen og majoritetskvinnene.

Anerkjennelse som medlem av en gruppe kan lett føre til feilanerkjennelse som individ. Når muslimske kvinner blir tilskrevet en homogen identitet som gjør de til representanter for ca en milliard andre muslimer fratras de samtidig retten til å bli vurdert å gjenkjent som individer med ansvar kun for egne handlinger. Friheten fra dette ansvaret er avgjørende for å kunne delta i samfunnet som likeverdig medlemmer på lik linje med andre. Når Hanan Abdelrahman på Lofsrud skole i Oslo kåres til Norges beste mattelærer, betraktes hun fremdeles som en undertrykt kvinne så lenge hun velger å bruke med hijab i jobben.

Frasers normative rammeverk gjør det mulig å evaluere beskrivelser i handlingsplaner og politikk ut fra normen om hva som sikrer statuslikhet (Helseth, 2015). Å bli stemplet som undertrykt og passiv i en offentlig strategi er ikke anerkjennende, men heller en identitetskategorisering som gir næring til det stigma som muslimske kvinner bærer på. Utgangspunktet for deltakelse på like vilkår vil dermed opphøre. Selv om det gir muslimske kvinner, et talerståsted og sympati, fører det samtidig til at de blir låst fast i en offerposisjon og blir betraktet som mindreverdige. Hva betyr det for deltakelse på like vilkår når fremtredende politikere og handlingsplaner er med på å bidra til mistenkeliggjøring og stigmatisering?

4.8 Konklusjon

Å verdsette kulturelle forskjeller i et samfunn som er preget av mangfold er uvilkårlig. Samtidig må en være bevisst på hvilke forskjeller som er av betydning for rettferdigheten i samfunnet. Noen forskjeller er uvesentlige for samfunnet for øvrig og kan kanskje bli behandlet som private affærer. Så lenge det ikke er til hinder for deltakelse i den offentlige sfæren, bør det ikke være av interesse for det politiske livet. Mens andre praksiser som er krenkende og undertrykkende bør adresseres offentlig. For sosialarbeidere er det viktig å ha

kunnskap om de ulike utsatte grupper som de kommer i kontakt med. Men det er også like viktig å kunne møte enhver som er vanskeligstilt på ens egne premisser. Teorier om kollektivistisk system og kultursensitivitet som teoretisk grunnlag for å forstå kompleksiteten i livet til mennesker en møter som hjelper, er ikke tilstrekkelig. Hvor mye vekt som legges på kultur bør være opp til brukeren å avgjøre. Bekreftende fremstillinger må ses med et kritisk blikk og ikke la det komme i veien for ens evne til å se individet i situasjonen.

Dramatiske enkelthendelser, særlig om tvangsekteskap men også om rasistisk diskriminering, anvendes som totaliserende problembeskrivelser av minoritetskvinnens situasjon. Det er uheldig at individer bevilges rollen som representanter for en hel gruppe, og at særskilte erfaringer gjøres generelle. Samtidig kan det hevdes at manglende kriterier for å bestemme hvordan kulturelle forskjeller mellom kvinner skal presenteres gjør det utfordrende å snakke om dette. Det er også utfordrende å avgjøre når det er relevant å framheve mangfold, kompleksitet og individualitet, og når man eventuell bør og kan generalisere (Helseth, 2015).

Dersom retorikk som brukes i handlingsplaner og tiltak, er mer universell, vil det kunne bidra til å sikre statuslikheten mellom alle kvinner på institusjonelt nivå. Alle kvinner som utsettes for vold og lever med trusler bør få lik behandling og tilbud fra offentlige institusjoner som politi, krisesenter og andre hjelpeinstanser. Individuell anerkjennelse basert på den enkeltes unike situasjon bør være i fokus i arbeid med mennesker. Bruk av universelle strategier i hjelpeapparatet kan være med på å oppnå et inkluderende samfunn med større muligheter for likestilling og deltakelse for alle. Det skal ikke være spesialtilpassing til enkeltpersoner eller grupper, men løsninger som sikrer statuslikhet og er tilpasset alle.

For å unngå stigmatisering kreves det et samfunn som er i stand til å vise medmenneskelighet, varme og omtanke, og gi frihet til selvstendighet og følelsen av uavhengighet. Et samfunn der mennesker tar vare på hverandre med tiltak som er kartlagt og gjennomført med fokus på forståelse for individer. Som det fremgår av yrkesetiske grunnlagsdokument er anerkjennelse av ulikhet grunnleggende og sosial arbeidere skal ta hensyn både til fellesmenneskelige behov og individuelle preferanser. Sosialarbeidere skal avvise og bekjempe urimelig forskjellsbehandling av mennesker på grunnlag av etnisitet, kultur, språk, kjønn, kjønnsuttrykk og seksuell orientering, sosial og økonomisk status, funksjonsnedsettelse, religion, livssyn, politisk syn, alder og andre vesentlige personforhold (Fellesorganisasjonen, 2015). Det er imidlertid også viktig å være kritisk til bekreftende tiltak og teorier.

4.9 Litteraturliste

- Abu – Lughod, L. (2013) *Do Muslim Women need saving?* (2. utg.) Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Bangstad, S & Døving, C. A. (2015) *Hva er RASISME*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4. utg.) Oslo: Gyldendal Akademiske
- Goffman, E. (1975). *Stigma om avvigerens sociale identitet*: København. Nordisk forlag AS
- Halvorsen, K. (2009). *Sosiale Problemer: En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget
- Jenssen, A. G. & Tronvoll I. M. (2012). *Brukermedvirkning – likeverd og anerkjennelse*, Oslo: Universitetsforlaget
- Levin, I. *Hva er SOSIALT ARBEID*. (2004) Oslo: Universitetsforlaget
- Otledal, S. *Kjønnsperspektiv i sosialt arbeid*. (2013) Oslo: Universitetsforlaget
- Shulman, L.(2013). *Kunsten å hjelpe individer og familie*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Skytte, M. (2012). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Qureshi, Naushad, A (2009). «*Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse*» i Eide, Ketil., mfl (red.) (2009). *Over profesjonelle barrierer – Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal akademisk

Internett

Djuve, A. B. Multikulturalisme på norsk - Er anerkjennelse til hinder for utjevning? *Agora*, 2015

Hentet fra: https://www.idunn.no/agora/2015/02-03/multikulturalisme_paa_norsk_-_er_ankjennelse_til_hinder_fo

Edward Said – The last interview 2003

Hentet fra: <https://youtu.be/6NNuczNFyZM>

Fraser, N (2000) Rethinking Recognition. *New Left Review*

Hentet fra: <https://newleftreview.org/II/3/nancy-fraser-rethinking-recognition>

FO – Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Hentet fra: https://www.fo.no/getfile.php/1320310/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument_2015.pdf 12.05.17 kl 11:45

Furusest, I. (2014) Hijab street fashion og stil i Oslo

Sosiologisk tidsskrift 01 2014 (Volum 22) Hentet fra:

https://www.idunn.no/st/2014/01/hijab_street_fashion_og_stil_i_oslo

Helseth, H. Nancy Fraser og norsk flerkulturell feministisk debatt. *Agora*, 2015 Hentet fra: [Agora : Journal for metafysisk spekulasjon](#). ISSN 0800-7136. 33(2-3), s 62- 84

Justis- og beredskapsdepartementet (2017) *Retten til å bestemme over eget liv*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/retten-til-a-bestemme-over-eget-liv/id2542163/>

Skjodje, M. & Solheim, M.H (2016, 2.November) *Sykehjem forbyr hijab for å skape trygghet og velvære* Hentet fra: <http://www.tv2.no/nyheter/8702286/>

Tajik, H (2016, 20. Februar) Jenter som bryter glassveggene, står fortsatt alene, *Aftenposten*

Hentet fra: http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Jenter-som-bryter-glassveggene_-star-fortsatt-alene--Hadia-Tajik-10606b.html